

ОБ'ЄДНАННЯ ТА ВИДІЛЕННЯ МАТЕРІАЛІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**ASSOCIATION AND SEPARATION OF MATERIALS PRELIMINARY INQUIRY****Павловський В.В.,***здобувач наукової лабораторії
з проблем досудового розслідування
Навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів слідства та кримінальної міліції
Національної академії внутрішніх справ*

У статті розглянуто правові підстави об'єднання або виділення матеріалів кримінального провадження. Також досліджено умови об'єднання або виділення матеріалів кримінального провадження. Зроблено ґрунтовні висновки щодо зазначеної тематики.

Ключові слова: об'єднувати, виділяти, матеріали досудового розслідування, слідчий, прокурор.

В статье рассмотрены правовые основания объединения или выделения материалов уголовного производства. Также рассмотрены условия объединения или выделения материалов уголовного производства. Сделанные основательные выводы относительно рассматриваемой тематики.

Ключевые слова: объединять, выделять, материалы досудебного расследования, следователь, прокурор.

In the article the legal basis of association or selection of materials of the criminal proceedings. Also the conditions of association or the allocation of the criminal proceedings. Made solid conclusions regarding the subject matter under consideration.

Key words: unite, allocate, materials pretrial investigation, investigator, prosecutor.

Постановка проблеми. Вимога всебічного, повного, швидкого та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень (ст. 2 КПК України) зумовлює необхідність об'єднувати матеріали досудових розслідувань або виділяти матеріали кримінальних проваджень (ст. 217 КПК України). Необхідно зазначити, що окремі положення цього кримінального процесуального інституту знаходять свій прояв і в інших нормах КПК України, зокрема в ст. 42 (щодо набуття особою процесуального статусу підозрюваного), ст. 216 (щодо підслідності за зв'язком кримінальних проваджень), ст. 280 (про порядок зупинення досудового розслідування щодо окремих підозрюваних), ст. 469 (про перебіг кримінального провадження щодо особи (осіб), з якими досягнуто згоди про укладення угоди), ст. 494 (щодо випадків, коли неповнолітнього підозрюють у вчиненні кримінального правопорушення разом із повнолітнім), а також нормах, які визначають окремі елементи процесуального статусу учасників кримінального провадження, зокрема ч. 2 ст. 36, ч. 3 ст. 39, ч. 4 ст. 40 КПК України тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. До проблем об'єднання та виділення матеріалів досудового розслідування під час кримінального провадження зверталися такі вчені, як: Ю.П. Аленін, О.В. Баулін, В.П. Божев, В.В. Вапнярчук, Ю.М. Грошевий, С.О. Денисова, Н.В. Жогіна, З.З. Зінатулліна, Л.М. Лобойко, Л.Д. Удалова, В.М. Тертишник, В.М. Ягодинський та ін.

Основні результати дослідження. Процесуальний інститут об'єднання та виділення матеріалів досудового розслідування не є новим у кримінальному процесуальному праві. Зокрема, у КПК Укра-

їни 1960 р. у ст. 26 «Об'єднання і виділення кримінальних справ» передбачено, що кримінальні справи об'єднують в одне провадження з двох підстав: якщо кількох осіб-співучасників обвинувачують у вчиненні одного чи декількох злочинів; якщо одну особу обвинувачують у вчиненні кількох злочинів. За таких підстав виділення кримінальних справ допускається тільки у випадках, зумовлених необхідністю, і якщо це не може негативно позначитися на всебічності, повноті та об'єктивності дослідження й вирішення справи. У зв'язку з цим окремі науковці зазначали, що неправильне об'єднання кримінальних справ або виділення з них певних матеріалів могло бути підставою для повернення справи на додаткове розслідування відповідно до положень ст. 246 КПК України 1960 р. [6, с. 374]. Сьогодні у чинному КПК України інституту повернення справи на додаткове розслідування не передбачено.

Важливість дослідження процесуального об'єднання та виділення матеріалів досудового розслідування посилюється практикою використання положень цього правового інституту на стадії досудового розслідування учасниками кримінального провадження, які кримінальним процесуальним законом віднесено до сторони обвинувачення. На наш погляд, оскільки цей процесуальний інститут знаходить свій прояв у реалізації завдань кримінального провадження щодо забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування, то він стосується й належної охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, зокрема реалізації окремих елементів процесуального статусу сторони захисту та потерпілого у сфері кримінальних процесуальних відносин.

Під час вивчення кримінальних справ (у межах КПК України 1960 р. до набуття чинності новим КПК України) встановлено, що у кожній другій кримінальній справі слідчі приймали процесуальні рішення в порядку, визначеному в ст. 26 щодо об'єднання і виділення справ, разом із цим опрацьовуючи матеріали кримінальних проваджень та зважаючи на нормативні положення ст. 217 КПК України (2012 р.) про прийняття такого процесуального рішення виключно прокурором, показники прийняття процесуальних рішень про об'єднання та виділення матеріалів кримінального провадження майже не скоротилися. Зокрема, із 311 проаналізованих матеріалів кримінальних проваджень такі процесуальні рішення приймалися у 46%.

Положення щодо об'єднання та виділення матеріалів досудового розслідування тісно пов'язані з нормативними вимогами щодо початку досудового розслідування. Зокрема це виявляється при аналізі окремих формулювань Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР), відповідно до яких під час внесення відомостей до ЄРДР слідчий або прокурор зобов'язані здійснити перевірку наявності вже розпочатих досудових розслідувань, що здійснюється за однією або сукупністю відомостей про кримінальні правопорушення, які внесені до ЄРДР за такими реквізитами про: номер та дату реєстрації кримінального провадження; орган досудового розслідування; дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника; прізвище, ім'я, по батькові та дату народження особи, яку повідомлено про підозру [7].

У випадку встановлення факту проведення кримінального провадження за аналогічною заявою, повідомленням про кримінальне правопорушення слідчий приєднує матеріали до раніше облікованого кримінального провадження без подальшого врахування їх у звітності, а у разі зазначення у заяві, повідомленні про декілька вчинених кримінальних правопорушень або які були виявлені безпосередньо прокурором, слідчим чи працівником іншого підрозділу незалежно від часу їх вчинення, наявності осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, відомості про них заносяться до ЄРДР за кожним правопорушенням окремо.

Необхідно підкреслити, що викладені положення стосуються виключно обліково-звітної та процесуальної діяльності сторони обвинувачення, але, зважаючи на вказівки кримінального процесуального закону щодо функціонування системи ЄРДР (наприклад, у ч. 2 ст. 214, ч. 4 ст. 291 КПК України), вони здатні впливати на якість реалізації окремих елементів процесуального статусу всіх учасників кримінального провадження.

У теорії кримінального процесуального права цей правовий інститут фахівці обґрунтовано роз-

глядають за допомогою положення процесуальної економії. Зокрема, О.Ю. Татаров зазначає, що вимога процесуальної економії знаходить свій вияв у нормах, які визначають часові межі здійснення відповідних процесуальних дій на всіх стадіях кримінального процесу, зокрема у порядку об'єднання й виділення кримінальних справ. Процесуальна економія у кримінальному судочинстві полягає у визначенні раціонального підходу до побудови й здійснення кримінального судочинства з метою швидкого і повного розкриття злочинів, викриття винних і притягнення їх до відповідальності з мінімальними затратами сил, засобів і часу учасників кримінально-процесуальної діяльності [8, с. 138].

Звертає на себе увагу й те, що на забезпечення процесуальної економії в кримінальному провадженні, згідно з чинним КПК України, зорієнтовано й функціонування таких процесуальних інститутів: розслідування кримінальних проступків (глава 25), угоди про визнання вини (глава 35), а також запровадження інституту «розумності строків» (ст. 28) тощо. Фактично однією із підстав доцільності диференціації процесуальної форми є необхідність забезпечення процесуальної економії у сфері кримінальних процесуальних правовідносин, враховуючи при цьому засади кримінального провадження, з метою більш якісного досягнення завдань кримінального судочинства.

Автори науково-практичного коментаря до КПК України, щодо об'єднання матеріалів досудового розслідування, вказують на те, що прийняття такого процесуального рішення сприяє всебічності дослідження всіх обставин вчинення кримінального правопорушення, які підлягають доказуванню, процесуальній економії та забезпеченню можливого примирення сторін і прийняття справедливого рішення [5, с. 276].

С.О. Денисов вказує на те, що норми інституту об'єднання та виділення кримінальних справ обумовлені об'єктивною необхідністю та потребами практики у правовому регулюванні суспільних відносин, які виникають під час вирішення питання щодо спільного або відокремленого дослідження обставин предмету доказування [3, с. 33].

Варто погодитись із твердженням Ю.П. Аленіна, що органи досудового розслідування мають враховувати можливості каналів надходження інформації, яка необхідна для одержання первинних відомостей про схожі злочини [1, с. 21].

Насправді, ступінь та межі встановлення обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, а також поява в кримінальному провадженні процесуальної фігури підозрюваного, першочергово визначають можливість прийняття прокурором процесуальних рішень, визначених щодо об'єднання або виділення матеріалів кримінального провадження на стадії досудового розслідування за умови виявлення підстав, які передбачені у ч. ч. 1, 3 ст. 217 КПК України. Відповідно до положень КПК України, в одному провадженні можуть бути об'єднані матеріали досудових розслідувань щодо декількох осіб, підозрюва-

них у вчиненні одного кримінального правопорушення, або щодо однієї особи, підозрюваної у вчиненні кількох кримінальних правопорушень, а також матеріали досудових розслідувань, за якими не встановлено підозрюваних, проте є достатні підстави вважати, що кримінальні правопорушення, щодо яких здійснюються ці розслідування, вчинені однією особою (особами). У разі необхідності матеріали досудового розслідування щодо одного або кількох кримінальних правопорушень можуть бути виділені в окреме провадження, якщо одна особа підозрюється у вчиненні кількох кримінальних правопорушень або дві чи більше особи підозрюються у вчиненні одного чи більше кримінальних правопорушень.

Законодавець використав одну і ту ж саму конструкцію побудови правового положення як для об'єднання, так і для виділення матеріалів досудового розслідування з тією лише відмінністю щодо можливості об'єднання матеріалів досудових розслідувань, у яких не встановлено підозрюваних. За допомогою словосполучень «у разі необхідності» та «можуть бути» у кримінальному процесуальному законі вказано на диспозитивність такого правового положення з огляду не тільки на фактичну сукупність встановлених кримінальним провадженням фактичних даних, які є підставами для реалізації положень ст. 217 КПК України, а й на варіативність процесуальної поведінки сторони обвинувачення щодо доцільності прийняття відповідного процесуального рішення.

Імперативність правових приписів, визначених у ч. ч. 2 та 4 ст. 217 КПК України, встановлює певні процесуальні обмеження щодо об'єднання та виділення матеріалів кримінального провадження. Так, зокрема, не можуть бути об'єднані в одне провадження матеріали досудових розслідувань щодо кримінального проступку та щодо злочину, а також матеріали досудового розслідування не можуть бути виділені в окреме провадження, якщо це може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду. Зважаючи на те, що на сьогодні на законодавчому рівні немає визначення кримінального проступку, а також немає переліку кримінальних правопорушень, які потрібно вважати кримінальними проступками, частину 2 ст. 217 КПК України на практиці не застосовують.

Структура ч. 4 ст. 217 КПК України передбачає оціночну категорію (повнота досудового розслідування), яка не тільки безпосередньо пов'язана із приписами ст. 91 КПК України, а й ґрунтується на положеннях оцінки прокурором доказів у кримінальному провадженні, оскільки частина 5 ст. 217 КПК України передбачає процесуальну можливість прийняття рішення про об'єднання та виділення матеріалів кримінального провадження виключно прокурором, який не надає можливості іншим учасникам кримінального провадження оскаржити таке рішення (ч. 6 ст. 217 КПК України).

На жаль, у КПК України не визначено алгоритм дій слідчого у випадку встановлення ним особисто підстав для об'єднання або виділення матеріалів

кримінального провадження. У зв'язку із цим слушною є позиція, висловлена у літературі щодо того, що в такому випадку слідчий вносить відповідне клопотання на розгляд прокурору, а прокурор вносить відповідну постанову. З одного боку, це не суперечить нормам кримінального процесуального закону, а з іншого – таку процедуру безпосередньо у КПК України не передбачено [2; 8].

У цьому випадку законодавець розмірковував, що прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, мав би самостійно встановлювати процесуальну необхідність об'єднання або виділення матеріалів кримінального провадження. На наш погляд, можливий інший варіант, який потребує внесення змін до КПК України, при якому процесуальне рішення приймає слідчий, погоджуючи його з прокурором.

Зважаючи на важливість прийняття процесуального рішення про об'єднання або виділення матеріалів кримінального провадження й для інших учасників кримінального провадження, зокрема для сторони захисту та потерпілого, вважаємо, що таке положення має бути нормативно закріплене у ч. 5 ст. 217 КПК України у формі припису: «Рішення про об'єднання або виділення матеріалів досудового розслідування приймається прокурором або слідчим за погодженням з прокурором, відомості про що вносять до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Про прийняте рішення повідомляється підозрюваний відповідно до матеріалів провадження, в яких йому було повідомлено про підозру».

Не зовсім врегульованим залишається у КПК України питання щодо обчислення процесуальних строків під час об'єднання або виділення матеріалів досудового розслідування. Хоча таку проблему вже розглядали деякі науковці в аспекті положень КПК України 1960 р. у зв'язку із пропозицією про внесення змін та доповнень до КПК України 1960 р. про те, що строки досудового слідства в об'єднаних провадженнях кримінальних справ варто обчислювати з моменту порушення першої з об'єднаних кримінальних справ [9, с. 6]. Таку позицію можна застосувати й у чинному КПК України, враховуючи процесуальний момент початку перебігу строків досудового розслідування, визначений у ч. 2 ст. 219 КПК України.

Враховуючи викладене вище, пропонуємо доповнити ч. 4 ст. 219 КПК України таким змістом: «Строки досудового розслідування під час об'єднання матеріалів досудового розслідування обчислюються з моменту повідомлення особі про підозру в учиненні найбільш тяжкого кримінального правопорушення. При цьому досудове розслідування має бути завершене у межах строків, встановлених у ч. 2 цієї статті».

Висновки. Отже, інститут об'єднання та виділення матеріалів досудового розслідування знаходить свій прояв у реалізації завдань кримінального провадження щодо забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування. У зв'язку з цим

він стосується належної охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, зокрема реалізації окремих елементів процесуального статусу сторони захисту та потерпілого у сфері кримінальних процесуальних відносин. Ступінь та межі встановлення обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, а також

поява в кримінальному провадженні процесуальної фігури підозрюваного першочергово визначають можливість прийняття прокурором процесуальних рішень, визначених щодо об'єднання або виділення матеріалів кримінального провадження на стадії досудового розслідування, за умови виявлення підстав, які передбачені у ст. 217 КПК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аленін Ю.П. Теоретичні та практичні основи розкриття і розслідування осередків злочинів : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес; кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / Ю.П. Аленін ; Нац. юрид. академія ім. Ярослава Мудрого. – Х., 1997. – 48 с.
2. Григорьев В.Н. Актуальные проблемы соединения и выделения уголовных дел в советском уголовном процессе / В.Н. Григорьев // *Формы досудебного производства и их совершенствование* : сб. науч. трудов / ВСШ МВД СССР. – Волгоград, 1989. – С. 53–59.
3. Денисов С.А. Законность и обоснованность соединения и выделения уголовных дел. – М. : Изд-во «Юрлитинформ», 2004. – 192 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» від 19.11.2012 р. – К. : Паливода А.В., 2012. – 382 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В.Я. Тація. – Т. 1. – Х. : Право, 2012. – 768 с.
6. Кримінально-процесуальне право України : [підручник] / за заг. ред. Ю.П. Аленіна. – Х. : ТОВ «Одісей», 2009. – 816 с.
7. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань : Затверджено наказом Генерального прокурора України № 69 від 17.08.2012 р. (зі змінами, затвердженими наказами Генерального прокурора України від 14.11.2012 р. № 113, від 25.01.2013 р. № 13, від 25.04.2013 р. № 54) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/pd.html?_m=publications&_t=rec&id=110522.
8. Татаров О.Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України : теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС) : [монографія] / О.Ю. Татаров. – Донецьк : Промінь, 2012. – 640 с.
9. Юркова Г.В. Реалізація завдань швидкого і повного розкриття злочину в досудових стадіях : дис ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Г.В. Юркова ; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2001. – 211 с.